

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ'NİN ESERLERİNDE VE TASAVVUF ANLAYIŞINDA “REBAP”

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri UYGUN
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî (604/1207 – 672/1273), musikî ilmi ve sanatını eserlerinde ve yaşayışında daima ön plâna çıkaran bir anlayış sergilemiş olup, müzik aletleri ve müziğin insan üzerindeki etkileri dolayısı ile tasavvuf sırlarının açıklanmasında da bu konudan faydalanma yoluna gitmiştir. Mesnevî’de “ney” sazını esas alıp onun üzerinden misallerle tasavvuf terbiyesini ve sırlarını anlatmaya çalışmış olup, Divân-ı Kebîr ve Rubâiler adlı eserlerinde ise daha çok “rebap” sazı üzerinden misallerle aynı konuya yaklaşmıştır. Buradan hareketle Tasavvuf Musikîsin’de çok eski dönemlerden beri kullanılmakta olan, fakat günümüzde aynı ilgiyi pek fazla göremeyen rebaba Mevlânâ tarafından ne kadar çok önem verildiğini, bu saza karşı olanlara da ne kadar çok sitemler edildiğini eserleri ve yaşayışını anlatan menkıbelerden alıntılarla anlatılmıştır. Ayrıca, Mevlânâ’nın rebap sazını yapısında düzenlemeler yapacak kadar tanınması ve bizzat kullanması da makalede konu edilmiştir

Anahtar Kelimeler: Rebap, Mevlânâ, Tasavvuf

REBAP IN MAWLANA'S WORKS AND HIS UNDERSTANDING OF SUFISM

Ass. Prof. Dr. Mehmet Nuri UYGUN
Marmara University Faculty of Divinity

ABSTRACT

Mawlana Jalal al-Din Rumi (604/1207 – 672/1273), had always an understanding which considered music and arts in his work and life. He preferred to use the effect of musical instruments and music upon human being in explaining the secrets of sufism. In his “Masnawi”, he has chosen “ney” to explain the mystical education and secrets, by giving examples driven out of “ney”. In his “Diwan-ı Kabir” and “Rubais”, he rather chose to give examples based on “rebap” to explain the same matter. Therefore, in this article, based on his works and relevant passages from the Legends (Manaqibs), it has been explained that how Mawlana, while criticizing those who were against “rebap”, gave importance to it, which had been used in sufi music since very early times, yet today does not have that appreciation.

Here, it has been also indicated that Mawlana had a deep acquaintance with “rebap” so much that he was able to reorganize the structure of the instrument, in addition to his playing personally.

Key Words: Rabap, Mawlana, Sufism.

GİRİŞ

Rebap sazı, daha çok Türk Din Mûsikîsi'nin Tasavvuf Mûsikîsi dalında kullanılmış olan bir müzik aletidir. Kullanılış tarihinin başlangıcı yönünden değerlendirilecek olursa, rebabın diğer müzik aletlerinden çok daha önceleri insanlar tarafından tanındığından söz edilebilir. Bilineceği gibi, eski dönemlerde insanlar müzik aletlerini, tabiatla kolayca bulunabilen ağaç, deri, kamış, bağırsak, kemik, ibrişim, su kabağı, Hindistan cevizi gibi organik maddeleri kullanarak yapmakta idiler.

Rebap sazı da böyle parçaların bir araya getirilmesi ile yapılmış bir müzik aletidir. Bu sazın ana gövdesi, sert bir ağaçtan yontulmuş ve silindirik hale getirilmiş sap kısmının altına çakılan demir çubuğun, üstü deri ile kaplanmış ve ses kutusu olarak düşünülmüş Hindistan cevizinin içinden geçirilmesi ile hazırlanmıştır. Üzerine atkuyruğu kılından hazırlanmış bir demet, bağırsaktan bükülmüş kiriş veya ipekten elde edilmiş ibrişim gibi diğer ahenk telleri de burgular ile alttaki demir çubuk arasına gerilerek yapılmıştır.¹ Daha çok bu tellerden soldan birincisi olan atkuyruğu demetinin yayla çalınması esas alınmıştır. Çok eski dönemlerde Orta Asya'da ve Ön Asya'da mızrapla da çalındığı bilinen rebap, duygulu ve iniltili bir ses çıkarır. Hatta bu sesi, kapalı ağızla mırıldanan bir insanın çıkardığı iniltiye benzeterek, rebabın insan sesine en yakın ses çıkaran müzik aleti olduğu söylenmiştir.

Rebap sazı da böyle parçaların bir araya getirilmesi ile yapılmış bir müzik aletidir. Bu sazın ana gövdesi, sert bir ağaçtan yontulmuş ve silindirik hale getirilmiş sap kısmının

altına çakılan demir çubuğun, üstü deri ile kaplanmış ve ses kutusu olarak düşünülmüş Hindistan cevizinin içinden geçirilmesi ile hazırlanmıştır. Üzerine atkuyruğu kılından hazırlanmış bir demet, bağırsaktan bükülmüş kiriş veya ipekten elde edilmiş ibrişim gibi diğer ahenk telleri de burgular ile alttaki demir çubuk arasına gerilerek yapılmıştır.¹ Daha çok bu tellerden soldan birincisi olan atkuyruğu demetinin yayla çalınması esas alınmıştır. Çok eski dönemlerde Orta Asya'da ve Ön Asya'da mızrapla da çalındığı bilinen rebap, duygulu ve iniltili bir ses çıkarır. Hatta bu sesi, kapalı ağızla mırıldanan bir insanın çıkardığı iniltiye benzeterek, rebabın insan sesine en yakın ses çıkaran müzik aleti olduğu söylenmiştir.

Mevlânâ'nın bizzat çaldığı bu saz, O'nun eserlerinde yetmişin üzerindeki beyitte adı geçen ve oldukça övülen bir müzik aleti olmuştur.

Makalede bu noktadan hareketle, Mevlânâ'nın rebap sazı hakkında söylediği güzel sözleri müzik tarihimiz ve anlayışımız açısından değerlendirip açıklamak, ayrıca rebapta bizzat Mevlânâ'nın yaptırdığı değişiklik ve düzenlemeleri de inceleyerek, müzik aletlerinin tarihteki seyri konusunda çalışmalara da bir bakıma ışık tutmak istedik. Bu amaçla, konu şu başlıklar altında inceledik:

1-Mevlânâ'nın ve oğlu Sultan Veled'in (ö.712/1312) rebabı bizzat çalmaları; Rebabın Mevlânâ tarafından yeniden tanzimi.

2-Mevlânâ'nın rebabı övmesi.

3-Mevlânâ'nın rebaba karşı tavır alanlara cevapları.

4-Mevlânâ'nın rebabı gönül derdine ortak etmesi.

¹ Bkz. Sabahaddin Volkan, "Rebâb", *Musikî Mecmuası*, Yıl: 21, Sayı: 254, s: 11, Ocak1970 - İstanbul. M. Ali Çağlar, "Rebab Hakkında", *Musikî Mecmuası*, Yıl: 21, Sayı: 255, s: 9, Şubat1970 -İstanbul. Hedwig Usbeck, "Türklerde Musiki Aletleri (Rebab)", *Musikî Mecmuası*, Yıl: 21, Sayı: 256, s:25,26,Mart 1970 -İstanbul.

5-Mevlânâ'nın rebaptaki sırları belirtmesi.

6-Mevlânâ'nın rebap çalanları övmesi veya tenkit etmesi.

7-Mevlânâ'nın tasavvufi açıklamalarda rebabı örnek göstermesi.

Mevlânâ'nın, eserlerinde rebabı anması sayı olarak değerlendirilecek olursa,

a) "Fih-i mâfih" de bir olayda.

b) "Rubâiler" de yirmi beş dörtlükte ²

c) "Dîvân-ı Kebir" de elli mısra ³ olmak üzere, toplam olarak yetmiş altı defa anmıştır. Ayrıca Mevlânâ'nın yaşadığı çağdaki olayları anlatan Ahmet Eflâkî Dede'nin (ö.761/1359) *Menâkibu'l-Ârifîn* adlı eserinde on ayrı olayın anlatımında da rebapla ilgili bahis bulunmaktadır.⁴ Bu bahislerden eserlerinde bizzat ifade edilenlere normal rakamlar verilmiş, kendisi dışında Ahmet Eflâkî Dede'nin anlatımındaki ifadeler de Romen rakamı ile numaralandırma yapılmıştır.

Yukarıda sıraladığımız başlıklarla makaleye devam edilecek olursa şunlar kaydedilebilir:

1 Mevlânâ'nın ve oğlu Sultan Veled'in rebabı bizzat çalmaları; Rebabın Mevlânâ tarafından yeniden tanzimi:

Mevlânâ'nın rebaba verdiği önemi, eserlerinde bu sıklıkta anması dolayısı ile bizzat kendisinden öğreniyoruz. Yaşadığı dönemde rebap sazı ellerden ve gönüllerden düşmemiş, oğlu Sultan Veled, Ulu Ârif Çelebi (ö.720/1320) gibi yakınları da bu sazı çalmışlardı. Günümüzde çok az kişi tarafından kullanılan rebap, eski dönemlerde çeşitli dinî ve tasavvufî topluluklar tarafından çalınmıştı. Mahmut Rağıp Gazimihal bir makalesinde, Orta Asya dönemi ile XIII. ve XIV. yüzyıllarda şiirin daima musikî ile süslendiğini konu edip, Mevlânâ'nın da hayatta olduğu XIII. yüzyılda yaşayan Taptuk Emre'nin şeştar (üç çift kırışlı kopuz) çaldığını Yunus Emre'nin şiirlerinden misallerle açıklamaktadır.

*Ölmez bu aşk bilişleri, esrük meclis (ser)hoşları,
Daim bunların işleri ceng-ü, şeşte, rebap durur.⁵*

Bu şiirden de anlaşılmalıdır ki, XIII. yüzyılda dergâhlarda çenk, şeştar ve rebap gibi sazlar çalınmakta idi.⁶ Mevlânâ da diğer mürşitler gibi sözlü anlatımı

² Şefik Can, *Hız. Mevlânâ'nın Rubâileri*, no: 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 312, 923, 982, 997, 1251, 1313, 1334, 1576, 1651, 1652, 1964, 2137; Ankara - 2001.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mevlânâ'nın Rubâileri*, (çev: M. Nuri Gençosman) s:16, no: 66; s: 141, no: 691; s: 185, no: 906; (M. Eğ. Basımevi) İstanbul -1974.

³ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Divân-ı Kebir*, (hazırlayan: Abdülbâki Gölpinarlı), C:I, s: 59,mısra no: 528; s: 327, no: 3011; s: 332, no: 3047; C:II, s: 301, no: 2469, 2470; s: 107, no: 874; C: III, s: 91, no: 691, 692, 694; s: 219, no: 2043, 2044; s: 103, no: 819; s: 297, no: 2877, 2878; s: 445, no: 4271; C: IV, s: 123, no: 1094; s: 154, no: 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1400, 1401, 1402; C: V, s: 4, no: 24, 25; s: 335, no: 4122; s: 336, no: 4148, 4150; s: 366, no: 4724; s: 390, no: 5146; s: 458, no: 6251;s: 470, no: 6438, 6439, 6440; s: 326, no: 3985; C: VI, s: 293, no:2972, 2973; C: VII, s: 51, no: 691,692; s: 53, no: 708; s: 101, no: 1244,1245; s: 239, no: 3026; s: 553, no:7290; s: 577, no: 7642; s: 604, no: 8016, 8017; Ankara —2000.

⁴ Ahmet Eflâkî Dede, *Ariflerin Menkıbeleri*, (çev: Tahsin Yazıcı), C: I, s: 86, 248, 286, 383, 399, 403, 468,543; İstanbul —1964.

⁵ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, C: II, s: 65, Ankara —1990.

⁶ Mahmud Rağıp Gazimihal, "Yunus'tan Beri İnkiz Kardeşler Musikî ve Şiir", *Şadırvan*, C:I, Sayı:7, s:4,5; Mayıs —1949.

nağmelerle süslemekte idi. Eserlerinde birçok sazı överken, özellikle rebabı kendi de çalmış ve ona önem vermişti. Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*'deki bir gazelinde Akıncı Medresesi'nde Şihâbeddin'in odasının yanı başında bir oda istediğini söylüyor. 1- "A yolu yordamı güzel yüce er, medresenin içinde Şihâbeddin'in odasının yanında bir oda istiyorum lütfundan. Adımı yaya kadı tak, yahut da padişahın duacısı de. 2- Bu düzenle rebapçıyı oraya bir sok, istersen adımı değiştir , Fülâneddin de bana. 3- Kadıya bir hal gelir de sema' etmek isterse bir güzelce rebap çalarım ona. Tatlı bir halde semâya sokarım onu. 4- Rebabımın sesinden Akıncı da dirilir; mezarından başını çıkarır, kalkıp oynamaya koyulur, aferin der beğenir beni."⁷ Bir diğer gazelinde, 5- "Nerde olursa olsun şu yepyeni rebabı gönül duysun da izini izlesin diye çalmada, tellere onun için yeniden vurmadayım. Sizin için çalıyorum rebabı."⁸ *Dîvân-ı Kebîr*'de, 6- "Şu rebabın her damarında, her telinde yeni bir feryat var, yeni bir ses; hem de nerde çalışıyorum, gönül duysun anlasmı diye. 7- Yanlışlıkla çaldığımı sanmayın diye onun her feryadının gönlünü bir başka tatla yoğurmuşum ben."⁹ diye yazdığına göre, Mevlânâ'nın bizzat rebabı çaldığından söz edebiliriz. "*Rubâiler*"deki bir dörtlük de bunu doğrulamaktadır. 8- "Gül diksem, sensiz diken biter. Tavus yumurtasını kuluçkaya koysam, yılan çıkar. Rebabı çalmak inletmek için elime alsam teli kopar."¹⁰

Oğlu, Sultan Muhammed Bahâeddîn Veled de rebap çalmıştı. *Dîvân-ı Kebîr*'de iki ayrı gazelde anlam olarak benzeşen şu satırlarda bu durum anılmaktadır.¹¹ 9- "Muhammed'in gözleri uykudan kapandı rebabı da zayıfladı, fakat uyuma bu söz altın definesidir."¹² 10- "Muhammed (rebapçı) gözlerini yummuş, yay elinde, gayret etmede rebap çalmaya, yavaşça yay çekmeye, feryat onun uykusundan."¹³ Sultan Veled, babasının "neyi" Mesnevî'nin baş kısmında ilk on sekiz beyitte konu olarak almasını örnek alarak, O'da "rebap" sazını ve manevî özelliklerini sayıp, "*Mesnevî-yi mânevî*" adlı bir eser yazmıştır. (H.700/M.1301) Farsça yazılmış olan bu eser, "*Rebapnâme*" adı ile anılmıştır. Mevlânâ, ney'in sazlıktan koparılıp ayrılması dolayısı ile şikayetle inlemesinin, insanın da Hak katındaki asıl vatanından ayrılması konusundaki benzerliğinden dolayı, ayrılığa düşmüş insanı ney sazı ile özdeşleştirerek onun da aynı duyguları hissettiğini anlatarak, tasavvuf eğitimini "*Mesnevî*'de" bu yorumla açıklamaya başlamıştır.

Sultan Veled de "*Rebapnâme*"de, ney sadece kamıştan yapıldığı için onda yalnız bir çeşit inleme olduğunu, buna karşı rebabın oluşumundaki ağaç, demir, kıl, deri gibi pek çok cismin kendi cinsinden, dolayısı ile vatanından ayrı düşmüş garipler olduğu için iniltisinin neyden daha fazla çıktığını yazmıştır. "*Rebapnâme*" doktora tezi olarak Veyis Değirmençay tarafından çalışılmış olup, eser edebî yönden incelenmiş fakat Türkçeye tercümesi yapılmamıştır.¹⁴

⁷ Mevlânâ, a.g.e, (hazırlayan: A.Gölpınarlı), C: V, s: 470, mısra no: 6438, 6439, 6440.

⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s: 214, 1999 –İstanbul.

⁹ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, C: VII, s:101, mısra no: 1244, 1245.

¹⁰ Şefik Can, *H. Mevlânâ'nın Rubâileri*, no: 982.

¹¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s: 215.

¹² Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, C: III, s: 103, mısra no: 819.

¹³ Mevlânâ, a.g.e, C: V, s: 458, mısra no: 6251.

¹⁴ Bkz. Veyis Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebapnâme*, (Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Mevlânâ, yalnızca rebap çalmakla kalmamış, aynı zamanda bu sazın yapısında da değişiklik yapmıştır. Bir müzik aletinin şeklinde ve yapısında değişiklik yapacak kadar konuyu bilen bir uzman kişiliğe sahiptir. Eflâkî'nin eserinde bu durum şöyle anlatılmaktadır: (I) Mevlânâ, sarığını şekerâviz şeklinde sardı ve rebabı altı hâneli yapmalarını emretti; çünkü Arap rebabı öteden beri dört hâneli idi. “Bizim rebabımızın altı köşeli olması, dünyanın altı cihetinin sırlarını açıklamasındandır. Elif gibi olan teller de ruhların Allah'ın elifi ile beraber olduğunu gösterir.”¹⁵ Bu anlatımdan yola çıkılırsa, rebabın ses kutusu olan tekne kısmının önceleri Araplarca dört köşeli olarak ağaçtan oyularak yapıldığı, bunun altı köşeli olarak yapılmasının emredildiği ortaya çıkar. Kaynaklarda da bu durum fotoğrafla tespit edilmiştir.¹⁶ Daha sonraki yüzyıllarda bu kısmın Hindistan cevizinden yapılmaya başladığı görülür. Ayrıca bu kaynaklarda Arabistan ve Afrika rebablarının atkuyruğundan yapılmış tek veya iki telli olduğu görülmektedir. Bu durum da, Mevlânâ'nın rebapta tel ile değil, şekil ile ilgili değişikliğe gidilmesini tavsiye ettiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. M. Zeki Pakalın, *Veled İzbudak'a* (ö.1953) ait olduğunu ifade ettiği basılmamış “*Menâkıb-ı Mevlânâ*” adlı eserde rebap sazına iki tel daha ilâve edildiğini açıklamışsa da,¹⁷ Eflâkî Dede'nin eserinin Farsça metninden ilgili kelimelere bakınca şu durum görülür:¹⁸ Metinden “tel” olarak tercüme edilen (hâne) kelimesinin Farsça (sû) = (köşeli, taraflı) ve (gûşe) = (köşe veya müzikte makamın “eserin” bir kısmı) manasına geldiği, dolayısı ile bu ifade-den “tel” manasının çıkartılamayacağı açıktır.

Bu konudaki diğer husus ise, rebabın Mevlânâ'nın zamanında sadece yayla değil, mızrapla da çalındığının belirtilmesidir. Rubailerde buna ait şu satırları görüyoruz: 11- “Ey gönlümün rebabına mızrap vuran! Rebabın çıkardığı bu iniltiden gönlümün cevabını dinle.”¹⁹ 12- “Aşk rebabının feryadı, inlemesi, gerçek sevgilimizin, gönül sultanımızın yayından, O'nun mızrabındandır. Sakın (Bu, rebaptır, bu sesi rebap çıkarıyor)deme.”²⁰

2 - Mevlânâ'nın rebabı övmesi:

Mevlânâ, rebabı tüm eserlerinde defalarca methetmiş, bu sazın müzik icrasında diğer sazlara göre kabiliyetinin az olması, fakat gönle hitabının mükemmeliyeti dolayısı ile ona sahip çıkmıştı. Bu konudaki görüşlerini şöyle sıralayabiliriz: 13- “Rebab, İsrail'in nefesi ile seslenmede. Bu yüzden ki, rebabın sesi aşk ateşi ile kavru lan gönülleri diriltir. Onlara yeniden can verir.”²¹ 14- “Yâ Rabbî, yâ Rabbî, rebabın tesbihi hakkı için, çünkü rebabın tesbihinde yüzlerce soru, yüzler-

→ →

Doğu Dilleri ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum —1996.

¹⁵ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C: I, s:86.

¹⁶ Bkz. Muhammed Rızâ Dervîşi, *Encyclopaedia of the Musical Instruments of Iran*, C: I, s: 518, 520, 524, 525; 2004 —Tehran.

¹⁷ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C: II, s: 517. 1950 - 1954 — İstanbul.

¹⁸ Şemseddîn Ahmed Eflâkî El-Arifî, *Menâkıbu'l Arifin*, (Tashihât ve Talikât: Tahsin Yazıcı), Dünyaî Kitap, Tehran —1385 / m. 1965.

¹⁹ Şefik Can, *Hız. Mevlânâ'nın Rubaileri*, no: 1651.

²⁰ a.g.e. no: 96.

²¹ a.g.e. no: 86.

ce cevap vardır.”²² 15- “İşsiz güçsüz oturma çabuk gel, içeri gir. Sema' ehlinde rebâb sesi geliyor. O ermişlerin halkasına koş, onlara katıl.”²³ 16- “Ey kâtiplerin arasına geç gelen kişi, çocuklar koşsa bile sen koşma. Kavmin hareketsiz kalsa, elden çıksa bile bu gene senin elindedir. Çabuk, rebabı eline al, onu seslendir, inlet.”²⁴ 17- “Bir yerde şarap “içecek” , kebab, rebap bulunursa düşünce ile gam, cesaret edip oraya giremezler.”²⁵ 18- “Bugün de her günkü gibi yine harabız. Endişe kapısını açma, içli feryatlarıyla, yanık sesiyle bize her şeyi unutturan rebabı eline al, çalmaya başla.”²⁶ 19- “Rebâbın yayından bir ok fırladı, ten çemberinden geçerek, beden engelini aşarak geldi, gönle ulaştı. Şu deriye bak ki gözlere örtü olmakta, onları dalamaktadır. 20- Rebabın şu perdesine, şu çıkardığı makama bak ki bizim gaffet perdemizi yırtmada, bizi uyarmada.”²⁷ 21- “Ey rebap sesi! Senden içimde bir ateş var. Bak benim de gönlümün içinde senin gibi inleyen bir rebap var. Bir an geçirme, gel yanıma otur, bana konuk ol. Seni konuk edecek yıkık bir köşem var.”²⁸ 22 - “Kucağında bir rebap, elinde bir yay, güzel, gönüller çeken, canlara sinen bir nağmedir tutturmuş.”²⁹ 23- “Rebap, onun yüzünden inlemeye başladı mı, kemençe gibi yüzüstü düşerim; hatip hutbe okumaya koyuldu mu, o anlatıştan söz açmaya koyulurum.”³⁰

Menâkibu'l-Ârifin'de aynı konu ile ilgili olan bir olay şöyle kaydedilmiştir: (II) “Yine bir gün Mevlânâ'nın hizmetinde rebap çalıyorlardı. Mevlânâ büyük bir zevk duyuyordu. Birdenbire bir aziz içeriye girdi: “İkinci ezanı okunuyor dedi.” Mevlânâ bir an durakladı ve sonra: “Hayır hayır, o başka namaz, (namâz-ı diğer), bu da başka; her ikisi de Hakk'a çağırıyor. Birisi insanın zahirini hizmete, ötekisi ise batinını Tanrı'nın sevgi ve marifetine çağırıyor” dedi.³¹

Yine *Menâkibu'l-Ârifin*'de kaydedilmiş, bu konu içerisinde değerlendirilebilecek olan ve Mevlânâ'nın rebaptan ne kadar çok etkilendiğini gösteren olay da şöyledir: (III) “Yine ediplerin sultanı Selâhaddîn-i Maletî şöyle rivayet etti ki: Bir gün Alemeddin-i Kayser (ö.683/1312) büyük bir sema' tertibetmişti. Bütün emirler, büyükler, bilginler ve fakihler orada hazırlardı. Mevlânâ hazretleri büyük bir heyecan gösterip, üstündeki bütün elbiseleri kavallere bağışlayıp çıplak kalmıştı. Derhal Alemeddin-i Kayser, eşi benzeri olmayan vaşak kürkü ile kaplı ve altın düğmeli kırmızı uskurlat çuhasından yapılmış bir elbise ile yünden yapılmış bir Mısır sarığını getirip Mevlânâ Hazretlerine giydirdi. Sema'dan çıktıktan sonra mahallenin başından geçerken bir meyhanenin kapısından Mevlânâ'nın mübarek kulağına rebap sesi geldi. Biraz durdu, sonra dönmeye başladı. Sevinçler gösterdi. Horoz ötümüne kadar naralar atıp bağırdı. Bütün ayak takımı (runûd) dışarı çıkıp Mevlânâ'nın ayaklarına kapandılar. Mevlânâ üstündeki bütün elbiseleri bu

²² a.g.e. no: 87.

²³ a.g.e. no: 90.

²⁴ a.g.e. no: 91.

²⁵ a.g.e. no: 92.

²⁶ a.g.e. no: 94.

²⁷ a.g.e. no: 923.

²⁸ a.g.e. no: 1313.

²⁹ Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, C: IV, s: 123, no: 1094.

³⁰ Mevlânâ, a.g.e, C: VII, s: 239, no: 3026.

³¹ Ahmet Eflâkî, a.g.e. C: I, s: 383.

ayak takımına verdi. Bu ayak takımının hepsinin ermeni olduğunu söylediler. Medreseye geldiğinin ikinci günü bu ayak takımı toplanıp geldiler, tam bir doğrulukta Müslüman ve onun müridi oldular, sema'lar tertip ettiler.”³²

3 Mevlânâ'nın rebaba karşı tavır alanlara cevapları:

Mevlânâ'nın bu saza önem vermesi ile döneminde çokça kullanılmaya başlamış ve rebaba karşı olanlarca da bu durum hayli dedikoduya sebep olmuştu. Mevlânâ da her zaman rebabı tüm gücü ile savunmuştu. *Menâkibu'l-Ârifin*'de bu olaylar şöyle kaydedilmektedir:

(IV) “Nakledilmiştir ki: Mevlânâ Hazretleri toplantı salonunda dostlarla hem-dem olmuş, sohbet ediyordu. İlâhî bir dost da rebab çalıyordu ve bu çalgının sırrına dair bilgi veriyordu. Birdenbire Şeyhlerin Şeyhi Şerefeddîn-i Mavsîli birkaç emirle birlikte elçilik vazifesi ile Pervâne'den geldi. Mevlânâ Hazretlerinin yakınlarından olan Hoca Mecceddîn-i Merâgî acele içeri girdi, safdilliğinden ötürü rebab çalana; “Rebabı durdur, çalma, çünkü büyükler geliyorlar” dedi. Gelenler Mevlânâ'yı ziyaretle müşerref olduktan sonra dışarı çıktılar. Şeyh Şerefeddîn, Hoca Meccüddîn'e dostlara ayakkabı parası olması için iki bin dinar para verdi. Hoca Meccüddîn durumu Mevlânâ hazretlerine bildirince Mevlânâ hiddetle “Ne sen kalırsın, ne o para, ne de gelen o soğuk kalpli ölümler! Kapıdan acele ile öyle bir geldin ki, bir peygamber geldi veya Cibrîl-i Emin indi sandım. Biz kendi işimiz ile meşgulüz, kim isterse gelir, kim isterse gider. Sen niçin böyle telaş ediyorsun?” buyurdu.³³

Bu konudaki diğer bir olay da şöyle geçmiştir: (V) “Pamukçular medresesi müderrislerinden, zahit ve dindar bir hoca olan Safiyyüddîn-i Hindî medresenin damında abdest alıyordu. İlim talipleri onun etrafında halka oluşturmuştu. Birdenbire kulağına bir rebap sesi geldi. Bunun üzerine: “Bu rebap gittikçe çoğaldı. Bu bidat sünneti de geçti. Bunu men etmek için bir çare bulmak lâzımdır” dedi. Bunu söyler söylemez Mevlânâ gözlerinde tecessüm etti ve “Hayır, hayır olmaz” buyurdu. Safiyyüddîn derhal bir nâra atıp kendinden geçti. Talebeleri onu bir kilime sarıp aşağı indirdiler. Kendine geldikten sonra bu terbiyesizliğini affettirmek için Sultan Veled'i şefaataçtı yaptı. Sultan Veled babasının önüne yatıp ne kadar şefaatte bulundu ise de, Mevlânâ bir türlü razı olmadı ve: “Safi-i Hindî'nin kalbini temizlemek ve ona doğru yolu göstermek, yetmiş Rum mecûsisini Müslüman etmekten daha güçtür. Çünkü onun can levhası çocukların meşk tahtası gibi kapkara olmuştur” buyurdu. Bunun üzerine Sultan Veled o kadar çok çalıştı ki, nihayet Mevlânâ'nın şefkati galeyana geldi ve râzı oldu. Bu olay üzerine bütün medrese halkı Mevlânâ'nın huzuruna gelip mürid oldular ve Safiyyüddîn'in din ilimlerindeki müşküleri, söylemeden günden güne halloldu ve çok defa Mevlânâ kendisine bunları rüyada açıklıyordu.”³⁴

(VI) Mevlânâ'nın Konya'da yaşadığı dönemin en meşhur ve ilim sahibi hukukçusu Kadı Sırâceddîn-i Urmevî idi. Bu şahıs fen ilimlerinden zor meseleler üzerinde parlak nokteler hazırlayıp çıkardı ve öğrencilerine, bunları bir mecliste Mevlânâ'ya sorup onu mahcup etmek istediğini söyledi. Mevlânâ bir sabah

³² a.g.e. C: I, s: 473—474.

³³ a.g.e. C: I, s: 248.

³⁴ Ahmet Eflâkî, a.g.e. C: I, s: 286—287.

mahkemeye gelip kadıya heybetle bakar ve üst kata çıkar. Sonra aşağı inip gittiği görülür. Kadı namaz kılmaya üst kata çıkınca, Mevlânâ'ya sormak istediği bütün soru ve cevaplarının camların üzerine yazılmış olduğunu görür. Hemen dergâha koşup özür diler ve ona candan bir muhip olur. Mevlânâ'nın vefatından sonraki günlerde rebabı men ettirmek ve semayı haram saydırmak için kendisinden yardım isteyenlere de Kadı Sıraceddin asla yüz vermez.³⁵

Kadı Sırâceddîn'in adının geçtiği bir diğer olay ve devamında Mevlânâ'nın rebapla ilgili açıklamalar yapması da *Menakıp*'ta şöylece anılmıştır: (VII) O asırda her biri muhtelif ilim ve hikmetlerde birer kutup kabul edilen şehrin bilginleri, tam bir söz birliği ile insanların hayırlısı Kadı Sırâceddîn-i Urmevî'nin yanında toplandılar. Haram olduğu halde insanın rebabı dinleme arzusundan ve halkın semâ'a rağbetinden şikayette bulundular ve "Bilginlerin reisi, faziletli insanların başbuğu, Peygamber şeriatinin mesnedi ve peygamberin vekili Mevlânâ Hazretleridir. Neden böyle bir bid'at alsın yürüsün ve bu tarikat revaç bulsun? Bu kaidenin yakında yıkılması ve bu gidişin çabucak ortadan kalkması umulur" dediler. Bunun üzerine Kadı Sırâceddîn: "Bu kişi Tanrı tarafından kuvvetlendirilmiştir. Bütün zahir ilimlerde de eşi benzeri yoktur. Onunla pençeleşmeye gelmez. Onu, o ve Tanrısı bilir" dedi. Bilgin geçinen birkaç manasız adam fıkihtan, hilâfiyattan, mantıktan, tıptan, ilâhiyattan ve daha başka ilimlerden çıkarılmış müşkül meseleler hakkında bir kağıt üzerine bazı sorular yazıp Mevlânâ'ya götürmesi için bir Türk fakihin eline verdiler. Fakih Sultan Kapısı'nda Mevlânâ Hazretleri'ni buldu. Onu bir kitabı mütalâa ile meşgul olurken gördü ve üzerinde sorular bulunan kâğıtları Mevlânâ'nın eline verip uzakta durdu. Mevlânâ hemen bu kâğıtları gözden geçirmeden mürekkep ve kalem isteyerek her mesele ve nüktenin cevabını tafsilatıyla yazdı. Fakih kağıdı alıp mahkemeye getirdi. Bu soruları tertip edenlerin hepsi, müşküllerin izahını öğrenince keder bulutlarına gömüldü. Mevlânâ'nın muarızlarını susturmadaki kudreti karşısında hepsi hayran ve çaresiz kalıp bu hareketlerinden utandılar. Mevlânâ bunun arkasından bir mektup daha yazıp hemen gönderdi. Bu mektupta şöyle yazmıştı: "Dünya bilginleri malumunuz olsun; Ben dünyadaki paranın, gerdanlıkların ve muhtelif şeylerin verdiği lezzetleri, medreseleri ve hankâhları ileri gelenlerin hizmetine bıraktım. Dünyaya ve dünyadaki her şeye artık hiç bakmıyorum ki bu efendilerin servetleri bol olsun ve dünyalık lezzetleri artsın. Biz kendimizi bunlardan uzak tuttuk. Bir köşede inzivaya çekildik. Şöhretten kaçınma evine sığındık. Hattâ haram ve menettikleri o rebap azizlerin işine yarasa ve gerekseydi, biz ondan da elimizi çeker, onu din ileri gelenlerine verirdik. Acizlik ve ilgisizlikten ötürü garip rebabı biz çaldık; çünkü gariplere rağbet, din erlerinin ve ilm-i yakîn peygamberi İbrahim'in işidir." Bundan sonra ikinci bir mektup yazdı ve derhal rebap gazeline başlayıp buyurdu: Şiir: "Rebabın neden bahsettiğini biliyor musun? O, gözyaşından ve yanmış çiğerden bahsediyor." Bütün bilginler, Kadı Sırâceddîn'in huzurunda pişmanlık getirip tövbeler ettiler. Onlardan nazarı ilimlerde üstat olan beş bilgin kişi ve fetva veren müderrisler Mevlânâ'nın müridi oldu.³⁶

Yine bu konudaki diğer bir kayıt da şöyledir: (VIII) Muîneddin Pervâne(ö.676/1277), Vezir Taceddin'in oğlunu kadı yapmak ister, fakat kendini be-

³⁵ Ahmet Eflâkî, a.g.e. C: I, s: 399.

³⁶ Ahmet Eflâkî, a.g.e. C: I, s: 158, 159, 160.

ğenmiş bu zat Pervâne'ye "Kadılık makamını üç şartla kabul ederim. Birincisi rebabı halk arasından kaldıracaksın, ikincisi mahkemenin cellatları gibi olan eski mübaşirleri kovacaksın, üçüncüsü Mübaşirlere halktan bir şey almamaları için dolgun maaş vereceksin" dedi. Pervâne "Her iki şartı kabul ediyorum ve bunları yapabilirim, fakat rebabı kaldıramam; çünkü o hayli büyük bir padişahın eseridir" dedi. Bu yüzden Vezir Taceddin'in oğlu kadılığı kabul etmedi. Bu hikaye Mevlânâ'nın kulağına eriştiğinde şöyle buyurdu: "Aferin mübarek rebaba! Tanrıya hamdolsun ki rebap onun elini tuttu da kazanın pençesinden onu kurtardı."³⁷

Menakıb'dan bir diğer olayı da alarak bu konuyu tamamlayalım. (IX) Fahreddîn-i Divdes şöyle rivayet ettiler ki: O zamanda, şeriat bilginlerinden bir cemaat, rebabın haram olduğu hakkında sözler söylüyor ve onun çalınmasını men ediyorlardı. Kadı Sirâceddin de bunlardandı. Bu haber Mevlânâ'ya ulaştınca: "Bunlar soğuk demiri dövüyorlar. Tanrıya tekrar tekrar yemin ederim ki, onların mezarları üzerinde rebap çalacaklar" buyurdu. Mevlânâ öldükten sonra (bir gün) dostlar, Konya meydanında sema' ediyorlardı. Birdenbire şiddetli bir yağmura tutuldular. Bunun üzerine sema' ede- ede Kadı Sirâceddin'in mezarının bulunduğu yere gelip büyük bir sema' yaptılar ve Mevlânâ'nın sözünü hatırlayıp hak verdiler.³⁸

4 *Mevlânâ'nın rebabı gönül derdine ortak etmesi:*

Mevlânâ için rebap en büyük can yoldaşı ve gönül derdi ortağı idi. Eserlerinde bununla ilgili şu mısraları görmekteyiz: 24- "Dün gece, seher vakti rebab kâsesi ile, "Kâseger" teranesini (kâse yapanların şarkısını) inleyip söylüyorken, o perileri kıskandıran afet elinde bir mey kasesi ile çıkageldi. "Kaseyi yere çarparsan, yerine sürahi alırsın dedi"³⁹. 25- "İşte tan vakti, katıksız şarap getir! Çünkü akıllı insanın hayatı ölüm demektir. Ya bu gönülsüz rebabın iniltilerini hoş gör, yahut şu yanmış, kebab olmuş göntüllerin üzüntülerine katlan."⁴⁰ 26- "Ey rebap nağmesi, ben senden daha dertliyim. Benim de gönlümün içinde bir rebabım var. Gitme bir saat kadar gel otur. Harap bir köşem var. Orada konukla biraz."⁴¹ 27- "Gönül tandırında sesi çın - çın çnlamada, müziğe başlayışı, yıkık —dökük yüreğimi heyecandan hop-hop oynatmada. Rebabı kucağına aldı, külahını başından çıkardı, yere koydu; baş oynatmasını görünce gönül elden gitti."⁴² 28- "Gönül, onun ibrişim tellerinden mekik gibi dönmede; öyle fır-fır dönmedeki o ibrişim bükenin gözlerine hem görünmede, hem görünmemede."⁴³ 29- "Gizliden gizliye ne feryatlar var, ne vuruşlar var gönlüme; gönlüm bir rebap, amma ne de güzel bir rebap ki senin gibi rebâbînin elinde."⁴⁴ 30- "Gönlüm, sana bir rebap; bedenim, senin yıkık-dökük bir alanın. 31- Rebap çalarak dön şu yıkık-dökük

— — — —

³⁷ a.g.e. C: I, s: 402 —403.

³⁸ a.g.e. C: I, s: 543.

³⁹ Şefik Can, a.g.e. no: 1964.

⁴⁰ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mevlânâ'nın Rubâileri*, (çev: M. Nuri Gençosman), s:141, no: 691.

⁴¹ a.g.e. s:185, no: 906.

⁴² Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, C: III, s: 219, mısra no: 2043.

⁴³ a.g.e. C: III, s: 219, mısra no: 2044.

⁴⁴ a.g.e., C: III, s: 297, mısra no: 2877.

alanın çevresine sarhoşça.”⁴⁵ 32- “Gam gelirse ona derim ki: O gam yiyen geçti gitti; sen pazara git de bir rebap al bana.”⁴⁶ 33- “Sus dedin, susuyorum işte; çünkü sen söyletmiyorsun beni. Gönül rebabının kulağını burarsan ten, tenen, ten diye söze gelirim.”⁴⁷ 34- “Gönlüm, bir rebapçık aldı eline de çalmaya koyuldu; yâni hoşuz biz dedi.”⁴⁸ 35- “Canım sensin, ben cansız yaşayamam; göztüm sensin, sensiz görür göz istemem ben. Şu sözleri bırak a çalgıcı, turnan yoksa rebabı, tefi al, bir perdedir tuttur.”⁴⁹ 36- “Sevgilim, ya bu âşığın gönül rebabının iniltilerini, feryatlarını hoş gör, yahut da, yanıp yakılan bu yaralı gönle acı, onu gözet.”⁵⁰ 37- “Sevgilim, sana olan aşkımın feryadı, iniltisi, gönlümün rebabıdır. Gönlümün her soruya cevabı, hep böyle inleyiş olmaktadır.”⁵¹

5-Mevlânâ'nın rebaptaki sırları belirtmesi:

Mevlânâ, her şeyde bir sırrın gizli olduğunu, müzik aletlerinin de, ancak ma-na gözü ve kulağı açık olanların anlayabileceği bir anlatışla bu sırrı ehline açtığını özellikle Mesnevî'nin ilk beyitlerinde açıklamaktadır. Rebabın da, ney ve diğer müzik aletleri gibi bu sırrı açıkladığını eserlerindeki ifadelerden anlamaktayız. Şimdi de bu konu ile ilgili görüşlerini sıralayalım. 38- “Biliyor musun, şu rebabın sesi ne diyor? Diyor ki: Benim arkamdan gel, beni izle de yolu bul. Çünkü doğruya varmak için yola çıkmışsın, ama eğri bir yol tutmuşsun. Çünkü sormakla cevaba yol bulunur.”⁵² 39- “Ey rebab sesi, sen nereden geliyorsun? Ateşlerle, fitnelerle kavgalarla dolusun, gönül casususun. Sahranın habercisisin. Buyurduğun her söz, gönül sırlarıdır.”⁵³ 40- “Rebaptan fışkıran İsrâfil sesi, kebab olmuş yürekleri tazelandirdi, onlara can verdi. O boğulmuş bitkin sevdalar, suda balıklar gibi oynaşmaya başladı.”⁵⁴ 41- “Ey Tebrizli Tanrı Şems'i, devlet zuman, can rebabının kulağını burmuş da can rebabı, onun sesini duymuş, işitmiş.”⁵⁵ 42- “Hiç biliyor musun? Rebap ne diyor; gözyaşlarıyla, yanıp kavrulmuş ciğerlerle neler söylüyor?” 43- “Diyor ki: etinden uzak düşmüş bir deriyim ben, ben ağlamayayım, nasıl dertlenmeyeyim ayrılıktan?” 44- “Tahta da diyor ki: yemyeşil bir daldım ben, balta kesti, bıçkı dildi beni.” 45- A padişahlar, ayrılık garipleriyiz biz, sonucu dönülüp tapısına varılacak Tanrı'ya feryad etmedeyiz, duyun feryadımızı. 46- Önce Tanrı'dan ayrıldık da şu dünyaya geldik; fakat halden hale, şekilden şekle döne-döne gene ona gidiyoruz biz. 47-Sesimiz kervandaki çana benziyor, yahut da buluttan düşen yıldırım sanki. 48- A konuk, hiçbir durağa gönül verme; çünkü oradan çekilip ayrılırken yaralanırsın sonra.”⁵⁶ 49- “ Sen, seni sınıksı tutana yapış, sınıksı; ön de odur, son da; onu bul sen. 50- O, yaycağızını bir hoşça çeker, oku âşıkların gönüllerine batar, yaralar. 51- Rebabın şu dosdoğru sesi,

⁴⁵ a.g.e. C: III, s: 297, mısra no: 2878.

⁴⁶ a.g.e. C: III, s: 445, mısra no: 4271.

⁴⁷ a.g.e. C: V, s: 326, mısra no: 3985.

⁴⁸ a.g.e. C: V, s: 366, mısra no: 4723.

⁴⁹ a.g.e. C: V, s: 390, mısra no: 5146.

⁵⁰ Şefik Can, a.g.e. no: 997.

⁵¹ a.g.e. no: 1652.

⁵² a.g.e. no: 88.

⁵³ a.g.e. no: 2137.

⁵⁴ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mevlânâ'nın Rubâileri*, (çev: M. Nuri Gençosman), s:16, no: 66.

⁵⁵ Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, C: I, s: 327, mısra no: 3011.

⁵⁶ a.g.e. C: IV, s: 154, mısra no: 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397.

ister Türk olsun, ister Rum ülkesinden, ister Arap; aşıkça onun dilindedir, onun dilidir.”⁵⁷

Menâkıbu'l-Ârifin'de rebabın ilâhi sırrı ile alakalı olarak şu rivayet bulunmaktadır: (X) “Yine Sultan Veled hazretleri buyurdu ki: Bir gün babam hazretlerine; “Rebabın ne tuhaf bir sesi vardır” dediler. Babam: “Rebabın sesi Cennet kapısının sesidir” buyurdu. Ancak Seyyid Şerefeddin; “Biz de o sesi işitiyoruz, niçin biz de Mevlânâ hazretlerinin hararetlendiği gibi hararetlenmiyoruz” dedi. Mevlânâ: “Hâşâ ve asla, belki bizim duyduğumuz o kapının açılma sesidir. Halbuki onun duyduğu, o kapının kapanma sesidir” buyurdu. Şiir: “Hikmet çalgısı hoş ses çıkarınca Cennet'ten ne kapı çaldığını bilir misin? Madem ki onun kapısından uzaksın, o halde kapının sesini dinle. Ne mutlu o kimseye ki, onun nazar edeceği yer açıldı”.⁵⁸

6-Mevlânâ'nın rebap çalanları övmesi veya tenkit etmesi:

Mevlânâ eserlerinde, zaman zaman rebap çalanları övmekte veya bu işi önemsemediklerinden dolayı da onları tenkit etmektedir. *Divân-ı Kebîr*'de Ebû Bekr-i Rebâbî ve Hanende Osman isimli iki rebâbîden bahseder.⁵⁹ Bu konu ile ilgili eserlerinde kaydettiklerini şöylece sıralayalım:

52- “Yürü, o rebapçıya söyle: Sarhoşlar selam ediyorlar sana. Koş, o su kuşuna söyle: Sarhoşlar selam ediyorlar sana. Ey dileklerin dileği, sarhoşlar selam ediyorlar sana. Kaldır yüzünden o perdeyi, sarhoşlar selam ediyorlar sana”.⁶⁰
 53- “Sevgilimi gördüm, evin çevresinde dolanıyordu; eline bir rebap almıştı, bir teranedir tutturmuştu, çalıp durmadaydı. Ateş gibi vuruşlarla hoş bir teraneye dalmıştı, Muğlar'ın⁶¹ şarabı ile sarhoştü, haraptı, gönüller çekmedeydi o haliyle. Irak perdesinde bir ezgi tutturmuştu, şakinin adına çalıp duruyordu, fakat maksadı şaraptı, sakiyi bahane ediyordu”.⁶²
 54- “O rebap diyor ki: Beklemekten öldüm, Osman'ın elini, kucağını, yayını istiyorum ben”.⁶³
 55- “Tefin yüzüne birkaç sille vur; o feryâd eden neye üfürüver. Rebap, tamaa düşer de ağlarsa o bağışlayıcı avucunu aç, ona da ihsan et.”⁶⁴
 56- “A çalgıcı, rebabı tez çal; a saki, şarabı tez döndür. Çünkü o peri yüzlü bir başka renk gösterdi; yaşayış kaynağından bir sudur coştı”.⁶⁵
 57- “A bizim eşimiz dostumuz Rebabî Ebû Bekir, âşık isen ne vakte dek ekmek, kebab peşinde koşacaksın. Deve kuşu gibi aşkla ateş ye; ne diye lokma peşinde kuzgunun şakirdisin sen?”⁶⁶
 58- “Şarap, önceden o küpte coşup köpürmeseydi, bir yudumuyla herkesi coşturamazdı. Rebap çalan, önce kendisi coşmazsa rebabı ile herkese fayda getirmez”.⁶⁷
 59- “Şu rebap bekle-

⁵⁷ a.g.e. C: IV, s: 154, mısra no: 1400, 1401, 1402.

⁵⁸ Ahmet Eflâkî, a.g.e. C: I, s: 468 —469.

⁵⁹ Bkz. Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s: 214.

⁶⁰ Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, C: I, s: 59, mısra no: 528.

⁶¹ “Muğ” kelimesi ile ateşe tapan mecusîler kastedilmektedir.

⁶² a.g.e. C: I, s: 332, mısra no: 3047.

⁶³ a.g.e. C: II, s: 301, mısra no: 2469.

⁶⁴ a.g.e. C: V, s: 4, mısra no: 24, 25; Bu beyitte geçen “ avuç açarak rebaba ihsan etmek” deyimi, rebap çalan bir kimsenin sağ elini açarak yayı avucunun içinde tutması ve bu şekilde sol taraftaki rebaba doğru yayı tellere sürmesi, sanki rebaba bir şeyler veriyor izlenimini açıklamaktadır.

⁶⁵ Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, C: VI, s: 293, mısra no: 2972, 2973.

⁶⁶ a.g.e. C: VII, s: 51, mısra no: 691, 692.

⁶⁷ a.g.e. C: VII, s: 53, mısra no: 708.

mekten öldüm diyor. Osman'ın elini, kucağını, mızrabını istiyorum ben".⁶⁸ 60- "Ben de aşk rebabıyım, aşkım rebapçı. Rahman'ın lütuflarındaki o rahmeti istiyorum ben."⁶⁹ A nazik çalgıcı, bu gazelin geri kalanını istediğin gibi sen say dök".⁷⁰ 61- "Rebapçının kızı gibi dudağını yummuşsun; hani o açılıp-saçılış; nerede o başış?"⁷¹ 62- "A rebap çalan dost, her ne bulursan, îmânına and olsun söyle de söyle. Ne kavga edersin ne kaçarsın sen;Başsız-sonsuz söyle de söyle."⁷²

7-Mevlânâ'nın tasavvufî açıklamalarda rebabı örnek göstermesi:

Mevlânâ rebabı misallerde kullanmak suretiyle tasavvufî bir çok konuyu eserlerinde açıklamıştır. Bunlardan ilki *Fih-i Mâ Fih*'te Tanrı'nın her şeyi görmesi ve bizim onu göremeyişimize misal olarak, "Mesela sen biliyorsun ki, ben duvarın arkasındayım ve sen rebap çalıyorsun, hiç bakmıyorsun, arasını kesmeden, fasılasız çalıyorsun. Çünkü sen rebapçısın" sözleri ile kaydedilmektedir.⁷³ 63- "Gönül senin sevdanla rebaba döndü, rebaba. Gönül rebabının her parçası, ateşinle yandı, kavruldu".⁷⁴ 64- "Bizim sarhoş olmamız için şaraba ihtiyacımız yoktur. Meclisimizin neşelenmesi için çenk ve rebap da istemeyiz. Biz gönül alıcı bir güzelin yüzünü görmeden hoş sesli çalgıcıyı dinlemeden mest olmuşuz, kendimizden geçmişiz".⁷⁵ 65- "Dedim ki: Gönülüm benim aletimdir, edevatımdır. Rebap gibi benimle aynı seste aynı terennümdedir. Ben bu gönülümü kendime dost sanıyordum, meğer, bu gönülüm başka birinin dostu imiş de haberim yok".⁷⁶ 66- "Aşkın ateşini ve suyunu tanıdığımдан beri gönül ateşinde su gibi erimedeyim. Rebap gibi gönülümü, aşka kaptırılmışım da, aşkın yayıyla mızrabıyla uyuşmuşum onlarla dost olmuşum".⁷⁷ 67- "Daha ne zamana kadar def gibi senin sitem ellerinden tokat yiyeceğim? Yahut rebap gibi senin gam yayına göğüs gereceğim, gam mızraplarını yiyeceğim?"⁷⁸ 68- "Gönüller rebap gibidir. Senin aşkın rebabın yayına benziyor, bu yaycağın rebap üzerine gidiş gelişinden gönüller inliyor, feryâd ediyor. O yayın yapılması için kıl lazımdır, ama düşünce tasa, bir kıl bile olsa araya sığmaz".⁷⁹ 69- "Bende aşk rebabıyım, aşkım rebabın aşkına benziyor; acıyıcı Tanrı'nın lütf yayını, ihsan mızrabını istiyorum".⁸⁰ 70- "Gönül rebabının kulağından başka hiçbir şeyi öfkeyle çekip burmam; kutluluk çenginden başka hiçbir şeyi mızrapla incitmem".⁸¹ 71- "Rebap aşk kaynağıdır, arkadaşların eşi dostudur. Araplar da buluta rebap adını takmıştır".⁸² 72- " Bulut nasıl gülü, gül

⁶⁸ a.g.e. C: VII, s: 604, mısra no: 8016.

⁶⁹ Bu mısra *Divân-ı Kebîr*'de C: II, s: 300 de ve C: VII, s: 604 de benzer şekilde kaydedilmiş olup, birinde rebabın yayla, diğesinde mızrapla çalınması farklılığı dolayısı ile, ikisi de yazılmıştır.

⁷⁰ Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, C: VII, s: 604, mısra no: 8017.

⁷¹ a.g.e. C: V, s: 335, mısra no: 4122.

⁷² a.g.e. C: VII, s: 553, mısra no: 7290.

⁷³ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Fih-i Mâ Fih*, (çev: Meliha Ambarcıoğlu), s:267; İstanbul —1974.

⁷⁴ Şefik Can, a.g.e. no: 85.

⁷⁵ a.g.e. no: 95.

⁷⁶ a.g.e. no: 312.

⁷⁷ a.g.e. no: 1251.

⁷⁸ a.g.e. no: 1334.

⁷⁹ a.g.e. no: 1576.

⁸⁰ Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, C: II, s: 301, mısra no: 2470.

⁸¹ a.g.e. C: II, s: 107, mısra no: 874.

⁸² a.g.e. C: III, s: 91, mısra no: 691.

bahçesini sularsa rebap da gönüller gıdasıdır, özler sakisidir".⁸³ 73- "Rebap apaçık bir çağırıştır, padişahın yanına gel diye çağırır durur; fakat davul dövmekle karga, kalkıp da padişahın yanına gelmez".⁸⁴ 74- "Rebaptan, yaysız nasıl ses çıkmazsa ayık oldum mu da benden hikâye duyulamaz. Beni sarhoş et. Tanrı şarabıyla sarhoş oldu mu artık bıldırcın yüce bir doğan kesilir".⁸⁵ 75- "Gönüm, bir rebapçık aldı eline de çalmaya koyuldu; yani hoşuz biz dedi. Çünkü bu kınayış varlıktan gelmede, halbûki benim olduğum yerde kınayış nerede?"⁸⁶ 76- "Sus artık rebaba döndün. Beden bakımından bir ırmağa benzersin ama gönül bakımından da bir kılsın sanki".⁸⁷

SONUÇ:

Yaptığımız çalışmada görüleceği gibi, Mevlânâ gerek özel hayatında, gerek eserlerinde her an rebap sazı ile ilgilenmiş, onu can yoldaşı olarak kabul etmiştir. Rebaba karşı olanlara derhal cevap vermiş, hiçbir şekilde üzerine söz söyletmemiş, ney hakkında nasıl hassas davranmışsa, rebap için de aynı hassasiyeti göstermiştir. Özellikle rebap sazının yeniden tanzim edilmesi, devrinde diğer müzik aletlerinin çok fazla yapı değişikliğine uğramaması karşısında, Mevlânâ'nın bu konudaki gayretlerinin bir sonucudur. Günümüzde rebap çalan çok az sayıda müzisyen bulunduğu halde, Mevlânâ ve Sultan Veled zamanında çok kişi tarafından kullanılan bir müzik aleti olmuştur. O tarihlerden günümüze rebabın kullanım alanının değişmesi, akort değişikliği dolayısı ile diğer sazların gölgesinde kalıp, çeşitli müzik topluluklardan yalnızca Mevlvî Musikisinde kendine yer bulabilmiş bir saz olarak tanınmıştır. Tekkelerin kapatılması ile de iyice kenarda kalmış, hakkında bu kadar çok söz söylenmiş ve sevmeyenlerince itilmiş, hor görülmüş rebap, Mevlânâ'nın yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşan eserlerinden yeni neslin etkilenecek, yine O'nun himmet eli ile eski ihtişamlı günlerindeki gibi aradığı ve çok sevilen bir gönül sazı olarak kabullendiği müzik aleti olabilir.

Kaynaklar:

- » Ahmet Eflâkî Dede, Ariflerin Menkıbeleri , (çev: Tahsin Yazıcı), M.E.B. Yay. C: I-II, 1964 - İst.
- » Can Şefik, Hz. Mevlânâ'nın Rubâileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001-Ankara.
- » Çağlar M. Ali, "Rebab Hakkında", Musikî Mecmuası, Yıl: 21, Sayı: 255, s: 9, Şubat 1970 - İst.
- » Değirmençay Veyis, Sultan Veled ve Rebabnâme, (Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), 1996 -Erzurum.
- » Dervîşî Muhammed Rızâ, Encyclopaedia of the Musical Instruments of Iran, C: II, 2004,2005 - Tehran.
- » Gazimihal Mahmud Ragıp, "Yunus'tan Beri İki Kardeşler Musikî ve Şiir", Şadırvan, C:I, Sayı:7, s:4,5; Mayıs —1949 -İstanbul.
- » Gölpinarlı Abdülbâkî, Mevlânâ Celâleddin, İnkılâp Yay. 1999 - İstanbul.
- » Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Mevlânâ'nın Rubâileri, (çev:M.Nuri Gençosman),MEB.Yay.1974,İst.
- » _____, Divân-ı Kebir,(hazırlayan: Abdülbâkî Gölpinarlı), Kültür Bak.Yay. I-VII, Ank.2000.
- » _____, Fih-i mâfih, (çev: Meliha Ambarcıoğlu), M. Eğ. B. Yay. 1974 - İstanbul.
- » Pakalın M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C: II, 1950 , 1954 —İst.
- » Şemseddin Ahmed Eflâkî El-Arifî, Menâkıbu'l —Arifin, (Tashihât ve Talikât: Tahsin Yazıcı), Dünyaî Kitap, 1385 / m. 1965 - Tehran.
- » Tatçı Mustafa, Yunus Emre Divânı, C: II, s: 65, 1990 - Ankara.
- » Usbeck Hedwig, "Türklerde Musikî Aletleri (Rebap)", Musikî Mecmuası, Yıl: 21, Sayı: 256, s:25,26, Mart 1970 —İstanbul.
- » Volkan Sabahaddin, "Rebâb", Musikî Mecmuası, Yıl: 21, Sayı: 254, s: 11, Ocak1970 - İstanbul.

⁸³ a.g.e. C: III, s: 91, mısra no: 692.

⁸⁴ a.g.e. C: III, s: 91, mısra no: 694.

⁸⁵ a.g.e. C: V, s: 336, mısra no: 4148, 4150.

⁸⁶ a.g.e. C: V, s: 366, mısra no: 4724.

⁸⁷ a.g.e. C: VII, s: 577, mısra no: 7642.